

О.В. Марущенко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ІСТОРІЇ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Пріоритетним завданням сучасної української історичної науки є створення оновленої концепції історії та історіографії Другої світової війни, розкриття в усій глибині, складності і багатогранності українського військово-політичного і економічного фактора, ролі і місця у війні України і українців. Здобуття Україною державної незалежності створило сприятливі умови для започаткування об'єктивного, посправжньому наукового дослідження і висвітлення історії України періоду Другої світової війни, рішучого подолання нашарувань, штампів і стереотипів, які були характерними і домінуючими в історіографії попередніх років.

Одним з перших про необхідність створення нової історіографії цієї проблеми, яка має відповідати нормам і запитам демократичного суспільства, бути незалежною від ідеологічних, партійно-політичних пристрастей і замовлень, базуватися не на міфах і політичній кон'юктурі, а на документах і фактах, висловився авторитетний дослідник воєнної історії М.В. Коваль. Йому належить цілий ряд змістовних і гострополемічних праць, в яких здійснюється історіографічне та історіософське осмислення подій Другої світової війни і місця України в ній [11;12;13;14], по-новому формулюється чимало актуальних наукових проблем, без розв'язання яких неможливий подальший розвиток історіографії Другої світової війни і формування її нової історичної концепції. До таких проблем необхідно віднести, зокрема, об'єктивну і неупереджену оцінку радянської історіографії Другої світової війни, передумови війни, причини і зміст трагічних подій 1941-1942 рр., аналіз причин невідповідності Збройних Сил СРСР до відсічі ворогу та їх поразок у перший період Великої Вітчизняної війни; оцінку версії про превентивну війну гітлерівської Німеччини проти СРСР; аналіз нових тлумачень характеру подій 1943-1944 рр. в Україні ("окупація", а не визволення України радянськими військами), характеру і термінологічних визначень періоду 1939-1941-1945 рр. (Друга світова, Велика Вітчизняна, радянсько-німецька війна), врахування геополітичного, кліматичного, демографічного, національно-релігійного факторів війни, розкриття справжньої ролі "лідерів і тоталітарно-експансіоністської ідеології у перебігу воєнно-політичних

подій" [11, с.57], а також ряд інших. Торкаючись, зокрема, термінологічно-понятійних питань і вважаючи дискусії щодо назви війни надуманими, М.В.Коваль пропонує відмовитись від їх ідеологічної і політичної заангажованості і застосовувати паралельні назви без будь-якого ідеологічного навантаження [11, с.58].

У працях М.В.Ковалю міститься чимало конструктивних роздумів щодо аналізу і пояснення сутності складних суспільних процесів історичного буття України в роки Другої світової війни, а також необхідності їх персоніфікації. Новаторськими підходами відрізняються його висновки з таких кардинальних аспектів теми, як керівництво війною проти фашистського агресора; роль народних мас у війні і життя народу за воєнних часів; його соціальне становище і побут, господарська, громадсько-політична і міжнаціональна сфери життєдіяльності українського суспільства в умовах війни; його реакція на вторгнення нацистських загарбників в Україну; армія фашистського агресора і обличчя ворога; окупаційна політика в Україні нацистів та їх союзників і рабсько-кріпосницький окупаційний режим; організація і розгортання партизанського і підпільного руху на окупованій території України, його масштаби і характер, керівництво ним; діяльність ОУН і УПА, її стратегія, тактика і спрямованість, відносини між керівною верхівкою і повстанською масою; роль командно-адміністративної системи, військово-промислового комплексу і жорстко централізованої планової системи господарювання та справжній воєнний потенціал СРСР, його українська складова; людські втрати України під час Другої світової війни, ціна і джерела Перемоги; стан української культури в 1939-1945 рр. тощо. М.В.Ковалем з позицій фахівця української історії вперше у вітчизняній історіографії окремо виділяється і розкривається таке питання, як український військово-політичний фактор у Другій світовій війні; обґрунтовується думка про масовий, народний характер національно-визвольного руху на заході України, характеризуються як відкрита та вкрай запекла громадянська війна події 1944-1945 рр. на західноукраїнських землях, оцінюються міжнародні наслідки перемоги антигітлерівської коаліції для України і вирішення (як на той час) українського питання.

Реалізацію завдання по створенню сучасної концепції історії та історіографії Другої світової війни неможливо здійснити без своєрідної інвентаризації накопичених українськими істориками за попередні десятиріччя знань з основних аспектів проблеми. У цьому контексті слід звернути увагу на активну розробку сучасними українськими науковцями теоретико-методологічних засад історії України періоду Другої світової війни, зокрема, таких, як уточнення періодизації історії України

1939-1945 рр. (М.В.Коваль) [14, с.53-55], періодизації самої історіографії історії Другої світової війни, зокрема, її складової частини – Великої Вітчизняної війни (В.І.Клоков, В.В.Стецкевич) [10, с.5-30; 23, с.16-17].

Підставою для перегляду періодизації історії України є, на думку М.В.Ковалю, виразна специфіка історичного процесу в Україні в рамках вказаного періоду порівняно з іншими республіками та регіонами СРСР [14, с.54]. Визначивши цю специфіку, автор виділяє і розкриває зміст таких чотирьох періодів участі України у війні: 1) вересень 1939 – червень 1941 рр.; 2) червень 1941 – листопад 1942 рр.; 3) грудень 1942 – жовтень 1944 рр.; 4) жовтень 1944 – травень 1945 рр. [14, с.54-55].

Принципове значення мають висновки про значення Другої світової війни і особливо її завершального періоду, які є “особливою смугою у тривалому, суперечливому процесі формування незалежності України”, “поступовому визріванні державницького потенціалу України”, набутті нею нової якості – соборності – і входженні до системи світової співдружності, набувши статусу суб’єкта міжнародного права [14, с.55-56].

В контексті уточнення періодизації історії України 1939-1945 років О.П.Реєнт і О.Є.Лисенко пропонують, враховуючи задіяність українських людських і сировинно-промислових ресурсів на час розгрому Квантунської армії на Далекому Сході, розширити ці хронологічні рамки до вересня 1945 р. [21, с.51].

Що стосується періодизації історіографії історії Великої Вітчизняної війни, то цій важливій теоретичній проблемі приділяється, на наш погляд, недостатня увага. В.В.Стецкевичем виділяються чотири періоди в дослідженні її історії: перший охоплював роки війни (1941-1945 рр.), другий – перше повоєнне десятиріччя (1945-1955 рр.), третій обіймав 50-ті – першу половину 80-х років, четвертий розпочався після 1985 р. На думку В.В.Стецкевича, є всі підстави для визначення нового, пострадянського періоду, пов’язаного із становленням Української незалежної держави та розбудовою власне української історіографії [23, с.16-17].

Відомий український вчений В.І. Клоков, в свою чергу, виділяє три етапи формування історіографії Великої Вітчизняної війни в Україні: перший включає роки війни і завершується серединою 50-х років, наступний період охоплює другу половину 50-х – середину 80-х рр. і нинішній, третій етап, етап завершення становлення історіографії війни, наступив на рубежі 80-х 90-х рр. і характеризується “гострою боротьбою між провідниками тільки позитивного в історії України та її противниками” [10, с.22].

Ми поділяємо точку зору про необхідність виділення нового історіографічного періоду, пов’язаного з постанням незалежної України,

складанням якісно нової історіографічної ситуації. Характерними рисами останньої є “розмежування єдиної радянської історії на національні”, “архівна революція” і виведення із спецховів колосальних масивів архівних документів, відкриття доступу до новітніх зарубіжних досліджень, відсутність звичайного донедавна партійного та ідеологічного диктату та необхідність кардинального перегляду існуючих концепцій історії Другої світової війни і вироблення її нового світоглядного бачення [5, с. 7].

Істотного значення набувають і безпосередньо історіографічні дослідження. У незалежній Україні однією з перших таких ґрунтовних розвідок стала опублікована в 1992 р. монографія криворізького дослідника В.В.Стецкевича, присвячена історіографічним проблемам початкового періоду радянсько-німецької війни та військово-мобілізаційної діяльності [24]. У ній, а також у докторській дисертації автора [22] досліджуються особливості, напрями, складності і перші результати процесів перебудови в українській історіографії протягом середини 80-х – початку 90-х рр., вказується на суттєвість і радикальність змін, зокрема, в теоретико-методологічній сфері, науково-дослідницькій і джерельній базі. У контексті і тісному взаємозв'язку з цими процесами проаналізована видана у 1985-1992 рр. література з історії мобілізаційної діяльності в Україні у перший період війни.

Розкриваючи стан справ у дослідженні проблеми, В.В.Стецкевич характеризує нові тенденції в історіографії початкового періоду війни, констатує прирощення відповідних історичних знань, вказує на сюжети, які потребують поглибленого вивчення, нових підходів і комплексного вивчення. Зокрема, істориками ще не створено узагальнюючої праці, присвяченої воєнно-мобілізаційним заходам в Україні в перший період війни. Новим для вітчизняної історіографії є висновок про необхідність вивчення мобілізаційної діяльності не лише офіційних, конституційних структур, але й неофіційних, так би мовити паралельних, зокрема оунівських [24, с.83,105].

В новітніх публікаціях В.В.Стецкевича на основі праць В.О.Замлинського, В.І.Клокова, М.В.Коваля, В.І.Кучера, О.Є.Лисенка, І.Т.Муковського, В.М.Нем'ятого, А.С.Чайковського та інших вчених робиться спроба виділити і поставити на належне місце загальнолюдські чинники у вивченні історії минулої війни, розвиваються важливі методологічні положення про показ долі і місця народу у ній, про ціну перемоги у вимірах людського життя, про історію України в добу воєнного лихоліття не як просто історію воєнних дій і всього того, що їх супроводжує, а передусім

як історію народу без поділу його за партійно-класовими і політичними ознаками на своїх (радянські українці) і чужих (військовополоненці, “бандерівці” та ін.) [25, с.491-492]. Такий гуманістичний, антропоцентричний підхід, антропологічна компонента і складова, наголошуючи на людському вимірі, уявляються конструктивними, враховуючи, зокрема, нагальну потребу пошуку орієнтирів національної ідеології, здатної виступити об'єднуючою для всього українського суспільства, необхідність громадянського примирення усіх ветеранів, під якими би прапорами в минулому вони не стояли, подолання протистояння між “заходом” і “сходом” країни, психології “громадянської війни” і конфронтаційних настроїв, досягнення примирення, громадянської злагоди і взаємопорозуміння в усьому українському суспільстві [5, с.9,17,19; 25, с.490, с.493].

Ужгородські вчені М.Вегеш і В.Худанич присвятили свої розвідки [1, с.137-144; 26, с.89-96] недослідженій проблемі історіографії Карпатської України, яка стала унікальним явищем в період визрівання і наростання передвоєнної політичної кризи в Європі, “прологом” і “провісницею соборної суверенної Української держави” [6, с.98; 26, с.89].

Критикуючи концептуальні засади радянської історіографії про Карпатську Україну та її уряд як маріонеткові, сепаратистські і буржуазно-націоналістичні утворення [1, с.137-138], автори, зокрема М.М.Вегеш, об'єктивно оцінюють численні сучасні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких доводиться певна історична закономірність подій 1938-1939 рр. на Закарпатті, розкриваються проблеми соціально-економічного і політичного розвитку Карпатської України, процеси демократизації суспільного життя в краї, історія збройних сил Карпатської України – Карпатської Січі і роль ОУН в її формуванні, діяльність окремих політичних і військових діячів Закарпаття, зокрема А.Волошина.

До дискусійних та малодосліджених проблем історії Карпатської України віднесені мотиви орієнтації уряду А.Волошина на Німеччину, роль ОУН в подіях кінця 30-х років на Закарпатті, соціально-економічний розвиток регіону наприкінці 30-х років [1, с.141]. При оцінці зарубіжної історіографії констатується ідеалізація подій в цих, переважно мемуарних працях, а також використання в них значної кількості невідомих в Україні вітчизняним історикам джерел [1, с.142]. Зроблений М.М.Вегешем історіографічний аналіз зумовив висновки про здійснення вітчизняними і зарубіжними авторами чималої праці “по дослідженню історії Карпатської України. Зібрано і узагальнено значну кількість історичних джерел і на їх основі показано головні процеси політичного

життя Карпатської України в жовтні 1938 – березні 1939 рр.” [1, с.144]. Завданням історіографії залишається розкриття проблем соціально-економічного розвитку Карпатської України, створення комплексних узагальнюючих праць з основних проблем її соціально-економічної і політичної історії.

60-річчя початку Другої світової війни привернуло увагу українських дослідників до умов і обставин, пов'язаних із вирішенням долі західноукраїнських земель, започаткованим у “золотому вересні” 1939 р. Відомий волинський історик і політолог Б.О.Ярош у змістовній історіографічній розвідці [31] бере під сумнів необхідність вживання в науковому обігу терміну “радянiзація” для характеристики здійснених в краї у 30-50-х рр. соціально-економічних і політичних перетворень, оскільки він, на думку автора, не повністю відображає суть цих набагато складніших процесів і не пов'язаний лише з копіюванням відповідних структур СРСР. Уточнюючи термін “радянiзація”, автор розглядає насаджуваний в регіоні сталінський тоталітарний режим радянським лише за назвою, однак партократичним за змістом [31, с.151].

З огляду на особливу актуальність і злободенність дослідження німецько-фашистського окупаційного режиму інтерес становить історіографічне дослідження В.І.Лавришука [16]. Проведений ним аналіз наукової і публіцистичної літератури, яка вийшла і в Україні, і в діаспорі, дозволив зробити аргументований висновок про недостатню вивченість у вітчизняній історіографії вказаної проблематики і необхідність зосередження тут зусиль вчених. Стаття В.І.Лавришука привертає увагу також ґрунтовним і об'єктивним аналізом видань української діаспори і, зокрема, “Літопису Української Повстанської Армії”, в якому, на думку автора, “переважає поверховий підхід і журналістський стиль” і в матеріалах якого “відчувається й недостатній науковий професіоналізм авторів” [16, с.110]. Позитивно оцінюючи вихід “Літопису УПА”, дослідник констатує наявність в ньому невідомих читачеві фактів, які показують УПА новою організованою військовою силою, створеною з волі західноукраїнського населення, яке піднялося на захист своєї Батьківщини [16, с.110-111].

У цікавій історіографічній публікації І.Павленко проаналізовані особливості висвітлення радянською історіографією організації боротьби з українським національно-визвольним рухом в Західній Україні [18]. До таких особливостей дослідниця відносить визначення діяльності його учасників як “зрадницької, бандитської, буржуазно-націоналістичної”, агітаційно-пропагандистський, пафосний, емоційний

стиль багатьох праць, в цілому недостатнє джерельне забезпечення і вузькість архівної бази, схематизм викладу матеріалу, зосередження уваги авторів практично тільки на організаційній, агітаційній, пропагандистсько-виховній роботі серед населення і стриманість, обережність у зображенні і оцінці збройної боротьби з націоналістами, з якої, мовляв, “не слід робити мирової політики”, “не слід сгущать краски” [18, с.605]. Усе це не дозволило в добу радянської історіографії створити об’єктивні спеціальні монографічні праці з проблеми, і це завдання успадковане сучасними українськими істориками.

В контексті порушеної проблеми українського національно-визвольного руху необхідно відзначити змістовне історіографічне дослідження харківських науковців Д.О.Метелиці і В.В.Смирнова про стан вивчення в сучасній вітчизняній історіографії питання взаємовідносин ОУН з нацистами, історії їх співробітництва і конфронтації [17]. Автори статті констатують значне просування в розкритті проблеми, що знайшло своє відображення у використанні нових архівних джерел, підвищенні теоретичного рівня досліджень, появі монографічних праць [17, с.249]. Вони не поділяють висловлену в історіографії думку про наявність сприятливих умов для співпраці ОУН з німцями, адже ж вони “до пори до часу терпіли націоналістів, приховуючи справжні наміри” [17, с.244].

Для сучасного стану розвитку історіографії проблеми характерні, на думку авторів, серйозні спроби вчених більш об’єктивно з’ясувати і дослідити причини наростання ворожості у відносинах ОУН з окупаційною владою і зміни її політики щодо Німеччини, а також основні політичні та організаційні заходи ОУН, спрямовані на реалізацію ідеї самостійної України, зміну співробітництва конфронтацією і збройною боротьбою з німцями [17, с.246, с.248].

Розгорнутий аналіз причин зміни політики ОУН до Німеччини ми находимо, зокрема, в змістовній і багатоплановій монографії А.С.Чайковського “Невідома війна”: ворожість фашистів до проголошеного 30 червня 1941 р. Акта відновлення Української держави; необхідність виборювання незалежності у Німеччини, оскільки СРСР війну начебто програв; терор і репресії гітлерівців проти населення, які свідчили про їхні наміри і здатність до ліквідації не тільки окремих осіб, але й цілої нації; незадоволення населення України зволіканням і вичікуванням керівництва ОУН з початком збройної антинімецької боротьби; прагнення керівництва ОУН зміцнити свій авторитет в українському націоналістичному русі і посилити вплив на широкі верстви

населення окупованих районів [27, с.219-224; 17, с.247-248]. Серед згаданих заходів в історіографії частіше за все виділяються створення і діяльність “похідних груп” ОУН, спроба проголошення незалежності України, формування і діяльність УПА, Української Головної Визвольної Ради (УГВР), ідеологічні засоби ОУН-УПА та їх дієвість у розширенні бази ОУН-УПА і завоюванні прибічників національно-визвольної боротьби [17, с.248-249].

Практично вперше узагальнивши результати наукових пошуків кінця 80-х – першої половини 90-х рр., Д.О.Метелиця і В.В.Смирнов констатують одностайне усвідомлення і розуміння істориками тактичного, тимчасового, локального характеру співробітництва ОУН-УПА з нацистами, яке було спрямоване на економію сил з метою активізації боротьби проти радянських партизанів і Червоної армії та зрештою виявилось помилковим [17, с.248-249].

У згаданій вище статті Б.О.Яроша критикуються засади радянської історіографії, яка вважала УПА бандитським формуванням, створеним німецькою розвідкою [31, с.149]. Зрозуміло, що при такій тенденційності був неможливий об’єктивний аналіз феномену УПА та причин її авторитету серед західноукраїнської людності і впливу на соціально-політичні процеси в краї. Це зумовило неспроможність радянської історіографії розкрити причини і масштаби збройного опору радянському режимові, пояснити, “яким чином УПА та націоналістичне підпілля змогли протистояти потужній сталінській державній машині більше десяти років” [31, с.149].

Багато цінних думок і спостережень міститься в ґрунтовному, серйозно документованому нарисі співробітника робочої групи при урядовій Комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА Л.В.Гриневич, присвяченому історії ОУН-УПА в контексті політичної боротьби в сучасній Україні [5, с.4-71]. Своєрідним підсумком дослідження українськими істориками цієї проблеми на нинішньому історіографічному етапі ми вважаємо висновок про те, що в своїй переважній частині новітня наука вігчизняна історіографія, виходячи з усвідомлення складності та неоднозначності українського націоналістичного руху 20-50-х рр., не заперечуючи його “світлі і темні сторони”, націлена на висвітлення його позитивного досвіду, не ставить під сумнів антиімперський, спрямований на творення власної національної держави характер цього руху, його масовість; зорієнтована в ідеологічному плані на активне пропагування ідеї Української самостійної держави, що кардинально відрізняє її від радянської історіографії [5, с.10,28].

Замовчуваням і маловідомим проблемам історіографії відбудови народного господарства України під час і після Другої світової війни присвячена стаття В.Дудник [7]. Аналізуючи 26-томну “Історію міст і сіл Української РСР” як історіографічне джерело, авторка закликає відмовитись від суто позитивного, сповненого трудового героїзму і жертвовного ентузіазму зображення процесів відбудови. Вона звертає увагу на необхідність заради об’єктивного вивчення історії Другої світової війни не списувати все на переможених, а досліджувати також і “незручні” питання про “підсумки” боротьби радянських “висадників” у часи окупації, факти руйнування радянськими військами населених пунктів. Досить нестандартними є висновки про те, що з позицій сьогодення можна говорити про значну матеріальну шкоду, заподіяну Україні під час війни обома воюючими сторонами, про факти і прояви гальмуючої ролі партійних комітетів, окремих комуністів, які в процесі відбудови створювали штучні перешкоди деякими своїми заходами і пропозиціями тощо [7, с. 118].

Дослідниця висуває окремі перспективні ідеї, розробка яких у подальших працях сприятиме об’єктивному висвітленню відбудовчих процесів в Україні: про врахування регіональних особливостей процесів відбудови, різних “стартових” умов і можливостей; про вирішення питання дефіциту робочої сили, її джерел та мобілізуючого фактора у воєнні і повоєнні роки; про соціальні проблеми і протиріччя між партійно-радянським чиновництвом і основною масою населення; про особливості реєвакуації і повернення в Україну значної кількості обладнання і матеріальних ресурсів; про оцінку методів і засобів керівництва економічними перетвореннями; про роль і мобілізаційні можливості командно-адміністративної системи [7, с. 120-122].

Зокрема, заслуговує уваги точка зору про роль соціалістичного змагання не стільки як методу підвищення творчої активності трудящих, продуктивності праці і ефективності суспільного виробництва в цілому, скільки як методу експлуатації трудящих мас, що зумовило, зокрема, факти приписок, показухи, прагнення уникнути участі в трудових справах, безвідповідальність [7, с.121]. Оцінюючи процеси відбудови народного господарства УРСР після Другої світової війни, В.Дудник констатує їх силовий характер, що мало і позитивні наслідки для врятування республіки від хаосу і створення можливостей для майбутнього поліпшення повсякденних умов життя [7, с.122].

Виходячи з важливості і перспективності історико-біографічних досліджень, вітчизняні науковці зверталися в 90-х роках до вивчення

діяльності видатних політичних, громадських і духовних діячів, зокрема, глави Української греко-католицької церкви митрополита А. Шептицького. Леякі підсумки цієї роботи підбиває ужгородський історик М. Вегеш [2], відзначаючи високу оцінку сучасними авторами подвижницької діяльності А. Шептицького, його великий внесок у розвиток УГКЦ і культури в Галичині, піднесення рівня національної свідомості всього українського народу, спростовуючи висновки радянських вчених про "буржуазно-націоналістичну і фашистську діяльність" галицького митрополита [2, с. 88].

В умовах державної незалежності України як багатонаціональної країни стають особливо актуальними етноісторичні дослідження. Складній і багатогранній проблемі "єврейського фактора", темі єврейського героїзму у Червоній армії, яка старанно замовчувалася і затушовувалася в радянські часи, присвячена історіографічна розвідка В. А. Гриневича [4]. З'ясувавши причини перетворення цієї теми в "білу пляму" вітчизняної історіографії, він окреслює ряд важливих і нових для української історіографії проблем подальшого перспективного дослідження. Серед них – кількісна і якісна характеристика євреїв у Червоній армії за родами і видами зброї, по періодах війни, на окремих фронтах; дослідження єврейського питання в контексті сталінської національної політики у роки війни, впливу останньої на зміни національної свідомості єврейського населення; зростання єврейської о радянського патріотизму, єврейського націоналізму, сїонізму, поширення в роки війни антисемітизму як в СРСР в цілому, так і в Червоній армії зокрема, і ряд інших [4, с. 70].

Теоретичним проблемам сучасної світової історіографії Катастрофи єврейського народу в роки Другої світової війни, її тенденціям і концептуальним особливостям присвячена стаття С. Єкельчика [8]. Він вважає необхідним вироблення українською історіографією цілісної картини Катастрофи в Україні, яка передбачає високий рівень теоретичних узагальнень, знайомство із світовою літературою з проблеми і зосередження на таких малодосліджених питаннях, як традиції антисемітизму, ставлення неєврейського населення до знищення євреїв, вивчення місця і образу Катастрофи в масовій свідомості громадян України і шляхів формування історичної пам'яті про неї [8, с. 29-30].

Своєрідний історіографічний підсумок розвитку єврейських студій в сучасній Україні підбив А. Подольський, докладно зупинившись на аналізі праць з історії Холокосту [19: с. 20]. Характерною особливістю сучасного етапу української юдаїки, на думку автора, є поява цілого ряду наукових осередків її дослідження, а також перетворення проблеми

Холокосту, на відміну від радянської історіографії, в об'єкт спеціальних неупереджених досліджень. У переважній частині вони базуються на архівних документах і аналізують загальні питання Холокосту, його події у різних регіонах України, причини і механізм реалізації “остаточного розв'язання єврейського питання” на території України, систему гетто, єврейський рух Опору нацистам, участь євреїв в підпільному і партизанському русі в Україні, взаємини між єврейським і українським населенням під час окупації, рятування українськими “праведниками” євреїв від гітлерівського геноциду тощо [19, с.84; 20, с.263]. На часі – створення комплексного, узагальнюючого дослідження, яке розкривало б долю українського єврейства за часів німецької окупації і сприяло формуванню цілісної концепції історії українських євреїв за часів Другої світової війни.

Становлення сучасної української історіографії історії Другої світової війни буде неповним без проведення всебічного і об'єктивного історіографічного аналізу наукового доробку, нагромадженого дослідниками української діаспори. В цьому контексті неможливо обминути увагою статті О. Вовка, В. Косика, В. Юричко з проблематики історії Другої світової війни на сторінках журналів “Український історик” та “Сучасність” [3;15; 30].

Спираючись на опубліковані в 60-70-х рр. в “Українському історичному” історіографічні розвідки І.Каменецького, Л. Шанковського [9;28;29], О.Вовк і В.Косик зосередили свою увагу на висвітленні тематики ОУН-УПА на сторінках журналу, констатувавши недостатнє відображення діяльності ОУН-УПА і виявивши причини цього явища [3, с.90; 15, с.82,89]. Методологічно важливим є висновок О.Вовка про завершення початкового, закордонного етапу досліджень проблематики ОУН-УПА зусиллями вчених української діаспори і вступ історіографії українського руху Опору в якісно новий етап, пов'язаний з науковим використанням джерел з раніше закритих спецфондів в Україні [3, с.95].

В.Юричко полемізує з тезою авторів журналу “Сучасність” про “непогрішність і непомильність лідерів та ... окремих рядових ОУН і УПА”, з прагненням обмежитися виключно позитивним добором фактів і подій [30, с.84].

Разом з тим не викликає сумніву думка про те, що наукові дослідження, які публікуються в діаспорі, мають стати складовою частиною спільної, єдиної української історіографії [30, с.88]. Подібну точку зору висловив також у згаданій вище статті В. Лавришук, зауваживши, що “з позицій історика слід відзначити їх (вчених з діаспори – О.М.) роботу, яка поповнила історіографію Другої світової війни” [16, с.108].

Отже, історіографічні публікації 90-х років певною мірою сприяли підведенню підсумків вивчення окремих актуальних проблем історії

України доби Другої світової війни і в цьому плані відіграли позитивну роль. Вони свідчать про наявність нових теоретико-методологічних підходів і пошук оригінальних концептуальних рішень, про оновлення тематики і проблематики історичних праць, розширення їх джерельної бази і більшу доступність для істориків архівів і зарубіжної історіографії, про постановку і початок дослідження науковцями гострих, раніше “небажаних”, а відтак недостатньо вивчених проблем історії України періоду Другої світової війни. Аналіз новітнього історіографічного доробку дозволяє більш рішуче відмовлятися від заідеологізованості і заполітизованості історичних знань, усталених стереотипів і політичних нашарувань, накреслити “шляхи усунення історіографічних збочень”, пріоритетні орієнтири наукового пошуку, напрями і тематику майбутніх досліджень, які і покликані створити оновлену історію та історіографію Другої світової війни [11, с.63; 21, с.50-52].

1. Вегеш М. Карпатська Україна 1938-1939 рр. в українській історіографії // Український історик. – 1997. – № 1-4(132-135). – С.137-144.

2. Вегеш М. Митрополит Андрей Шептицький (Історіографічні аспекти) // Проблеми української історіографії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 30-річчю Українського Історичного Товариства і журналу “Український історик”, 2 березня 1996 р. – Мукачево, 1996. – С.80-88.

3. Вовк О. Висвітлення тематики ОУН і УПА в журналі “Український історик” // Український історик. – К., 1994. – Ч.1-4 (120-123). – С.90-95.

4. Гриневич В. До питання про історіографію участі євреїв у Червоній армії у роки Другої світової війни // Запорожские еврейские чтения. – Запорожье, 1998. – Вып 2 – С. 68-71.

5. Гриневич Л.В. Історія ОУН, УПА на тлі політичної боротьби в сучасній Україні / Протистояння: Звернення, заяви, листи громадських організацій, політичних партій, громадян України до Комісій з вивчення діяльності ОУН-УПА. 1996-1998 рр. – К., 1999 – С.4-71.

6. Дробот І., Кучер В. Пошуки шляхів до визволення України. – К., 1999.

7. Дудник В. 26-томна “Історія міст і сіл” про відбудову міського господарства України після Другої світової війни // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 1998. – Вип.8. – С.116-123.

8. Екельчик С. Некоторые теоретические проблемы современной историографии Катастрофы // Еврейское население Юга Украины. Ежегодник: Исследования, воспоминания, документы. – Харьков-Запорожье, 1998. – С.22-31.

9. Каменецкий І. Стан дослідів і публікацій в ділянці історії німецької окупації України в часи Другої світової війни // Український історик. – 1964. – Ч 4. – С 14-17: 1965 – Ч.1-2(5-6). С. 38-45.

10. Клоков В.І. До питання про етапи формування історіографії Великої Вітчизняної війни // Сторінки воєнної історії України: Збірник наукових праць. – К., 1998. – Вип 2 – С.5-30.

11. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна (1939-1945): Історіософські нотатки - К., 1999.

12. Коваль М.В. Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – К., 1995.
13. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). – К., 1999.
14. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.): Спроба сучасного концептуального бачення. – К., 1994.
15. Косик В. "Український історик" про ОУН і УПА//Український історик. – К., 1994. – Ч.1-4 (120-123). – С.82-89.
16. Лавришук В. Деякі історіографічні аспекти вивчення німецько-фашистського окупаційного режиму в західних областях України//Історіографічні дослідження в Україні. – К., 1998. – Вип.8. – С.105-116.
17. Метелиця Д.О., Смирнов В.В. Взаємовідносини Організації українських націоналістів з нацистами (до історіографічної проблеми)//Збірник наукових праць Харківського державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди. Серія: Історія та географія. – Харків, 1998. – Вип.2. – С.242-250.
18. Павленко І. Висвітлення проблеми організації боротьби з українським національно-визвольним рухом в Західній Україні в офіційній радянській історіографії//Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 1999. – Т.3. – С.603-607.
19. Подольський А. Євреї України в роки нацистської окупації: спроба історіографічного аналізу//Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 1998. – Вип. 4. – С.81-88;
20. Подольський А. Єврейські студії в Україні: розвиток, тенденції, перспективи//Український гуманітарний огляд. – К., 1999. – Вип. 1 – С.253-269.
21. Реєнт О., Лисенко О. "Історичні зошити" (огляд видань Інституту історії України НАНУ за останнє десятиріччя). – К., 1997.
22. Стецкевич В.В. Воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні в перший період Великої Вітчизняної війни: Історіографія проблеми в контексті часу 40-90-х років: Автореферат дис. ... д-ра іст.наук. – Дніпропетровськ, 1996.
23. Стецкевич В.В. Історіографія першого періоду війни: ознаки оновлення в українській історіографії 80-90-х років//Матеріали науково-теоретичної конференції "Україна в роки Другої світової війни. 1939-1945", 9-10 листопада 1994 р. – К., 1994. – С.16-17.
24. Стецкевич В.В. Україна в початковий період війни: Історіографія проблеми в контексті сучасного розвитку історичної науки. – Дніпропетровськ, 1992.
25. Стецкевич В.В. Україна в роки війни: деякі історіографічні та антропоцентричні аспекти проблеми (тези)//Осягнення історії. – Острог-Нью-Йорк, 1999. – С.491, 492.
26. Худанич В. Історіографія Карпатської України//Проблеми української історіографії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 30-річчю Українського Історичного Товариства і журналу "Український історик", 2 березня 1996 р. – Мукачеве, 1996. – С.89-96.
27. Чайковський А.С. Невідома війна: Партизанський рух в Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика. – К., 1994. – С.219-224.
28. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії//Український історик. – 1970. – Ч.4(28). – С.65-75 та ін.
29. Шанковський Л. Нова праця про УПА//Український історик. – 1975. – Ч.3-4(47-48). – С.120-124.
30. Юричко В.В. Історія України на сторінках "Сучасності" (1985-1989рр.)//Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 1992. – Вип.2. – С.81-90.

31. Ярош Б. До проблеми історіографії функціонування радянського тоталітарного режиму на західноукраїнських землях в 30-50 рр. XX ст. // Волинь у новітній історії української державності: Збірник наукових праць – Луцьк, 1999. – С.142-158.

Marushchenko O.
ACTUAL PROBLEMS OF MODERN UKRAINIAN
HISTORIOGRAPHY OF WW II

State perspectives, new tendencies and peculiarities, theoretical approaches and conceptual decisions of modern ukrainian historiography of World War II are researched in this article.